

Universitat de Lleida

GUIA DOCENT
**HISTÒRIA DEL CINEMA I
D'ALTRES MITJANS
AUDIOVISUALS**

Coordinació: Sandro Machetti Sánchez

Any acadèmic 2015-16

Informació general de l'assignatura

Denominació	HISTÒRIA DEL CINEMA I D'ALTRES MITJANS AUDIOVISUALS
Codi	100114
Semestre d'impartició	1r Semestre - Avaluació Continuada
Caràcter	Obligatòria
Nombre de crèdits ECTS	7.5
Grups	1 Grup Gran (GG: Tots els alumnes), 2 Grups mitjans (GM1 i GM2: el professor establirà els grups un cop començat el curs). Eventualment grups petits de tutoria (GP)
Crèdits teòrics	3.75
Crèdits pràctics	3.75
Coordinació	Sandro Machetti Sánchez
Horari de tutoria/lloc	Dimecres 11-12h. Despatx 3.58.3 (SCINIAA: Seminari de cinema i Arts Audiovisuals). Els alumnes que per una causa justificada no puguin fer tutories en aquest horari hauran de fer-les per correu electrònic (sandro.machetti@hahs.udl.cat) o per telèfon (973703102, en aquest darrer cas en l'horari de tutoria presencial).
Departament/s	Història de l'Art i Història Social
Distribució càrrega docent entre la classe presencial i el treball autònom de l'estudiant	Hores presencials: 40% (aproximadament). 71h Hores no presencials: 60% (aproximadament). 116.5h
Modalitat	Presencial
Informació important sobre tractament de dades	Consulteu aquest enllaç per a més informació.
Idioma/es d'impartició	Castellà 75% Català 25%
Grau/Màster	Grau en Comunicació i Periodisme Audiovisuals (2n curs) / Grau en Història de l'Art (4rt curs)
Distribució de crèdits	1 crèdit = 25 hores de treball de l'estudiant. Total: 187,5 h
Horari de tutoria/lloc	Dimecres 11-12h. Despatx 3.58.3 (SCINIAA: Seminari de cinema i Arts Audiovisuals). Els alumnes que per una causa justificada no puguin fer tutories en aquest horari hauran de fer-les per correu electrònic (sandro.machetti@hahs.udl.cat) o per telèfon (973703102, en aquest darrer cas en l'horari de tutoria presencial).
Adreça electrònica professor/a (s/es)	sandro.machetti@hahs.udl.cat

Sandro Machetti Sánchez

Informació complementària de l'assignatura

Descripció:

Anàlisi històricoestètica dels fonaments formals i artístics de l'expressió audiovisual. Història del cinema i de les arts audiovisuals des dels precedents del cinema i fins als nostres dies. Es persegueix que l'alumne identifiqui críticament les principals tendències de la creació cinematogràfica i audiovisual des dels punts de vista històric, estètic i sociocultural. Aprofundir en la naturalesa textual i intertextual de l'expressió audiovisual (tot donant continuïtat als continguts de l'assignatura Expressió Audiovisual). Conèixer i comprendre la naturalesa contextual de l'expressió audiovisual.

IMPORTANT

Alumnes d'Història de l'Art: tot i que no hi han corequisits ni prerequisits per matricular aquesta assignatura, és molt recomanable haver cursat prèviament l'assignatura optativa "EXPRESSIÓ AUDIOVISUAL" del programa formatiu de Grau H/HA al tercer curs doncs els seus continguts són previs, introductoris i molt necessaris per tal de cursar amb èxit "HISTÒRIA DEL CINEMA I D'ALTRES ARTS AUDIOVISUALS".

ALTRES CONSIDERACIONS

Sobre la utilització d'ORDINADORS i altres dispositius tecnològics

NO es permet la utilització d'ordinadors portàtils o d'altres aparells similars (tauletes, PDA, telèfons mòbils, smartphone...) a les sessions teòriques.

Sobre els EXERCICIS i TREBALLS:

Es considerarà automàticament **NO APTE**, sense necessitat de valorar els seus continguts, qualsevol treball que tingui alguna d'aquestes deficiències:

1. Treballs/exercicis sense el corresponent aparell crític, si s'escau, amb criteris homologats (notes a peu de pàgina, preferiblement, o al final del text o anglosaxones, tot seguint els criteris de la Facultat de Lletres).
2. Treballs/exercicis amb greus i persistents problemes ortogràfics, sintàctics, gramaticals i/o semàntics.
3. Treballs/exercicis realitzats per còpia sistemàtica de materials bibliogràfics o en xarxa. Plagis.
4. Treballs/exercicis realitzats amb el suport exclusiu de materials no recomanats pel professor.
5. Treballs/exercicis realitzats sobre divagacions retòriques, formalistes o cinèfiles.
6. Treballs/exercicis, en suma, que no assoleixin un nivell mínim de professionalitat.

Sobre les TUTORIES

1. Les tutories presencials es realitzaran en les hores i dates establertes en aquest programa.
2. La tutoria és una eina fonamental per tal de solucionar aspectes de contingut del temari i per tal d'orientar la realització dels exercicis i treballs.
3. Les tutories es podran realitzar individualment o en grups petits.
4. Per tal de solucionar dubtes sobre materials concrets (films, llibres, imatges, fotocòpies...), és convenient portar a la tutoria el material objecte de consulta.
5. En el cas de treballs/exercicis/textos que requereixin l'ús de bibliografia, aquesta haurà de ser la recomanada pel professor. En cas d'utilitzar altres materials no recomanats, és molt convenient assegurar-se de la seva idoneïtat amb el professor en tutoria.
6. No s'admetran treballs/exercicis/textos sencers per a ser tutorats o corregits en la seva integritat abans de la seva presentació formal. La tutoria està plantejada per a que l'alumne exposi problemes concrets sobre la seva feina o dubtes generals sobre procediments i tècniques metodològiques, amb la sana intenció de generar un debat intel·lectual amb el professor. No es tracta mai, doncs, d'una presentació prèvia, sinó d'un procés continu de solució de problemes i construcció i millora del treball.
7. Les tutories o consultes realitzades per escrit (correu electrònic) han de ser pertinents i han d'exhibir polidesa formal en l'expressió i en l'escriptura. En tal cas, es respondran pel mateix procediment, per ordre d'arribada i en un termini no superior a quinze dies des de la seva rebuda. **Les tutories o consultes realitzades per escrit que no tinguin uns mínims de polidesa formal en l'expressió i l'escriptura no**

seran contestades.

8. Durant els períodes en que no hi ha classes presencials s'atendran tutories només per correu electrònic. En cap cas s'atendran tutories durant les vacances d'agost.

Sobre la BIBLIOGRAFIA

El professor orientarà la selecció bibliogràfica més addient pe tal del realitzar treballs, ampliació temari i/o preparació de les pràctiques (a classe o individualment en horari de tutories)

Fons bibliogràfics consultables:

A Lleida:

- Biblioteca de Lletres de la UdL.
- Biblioteca Pública. Maternitat.

A la resta de Catalunya:

- Biblioteques de les diferents universitats catalanes amb estudis de cinema.
- Biblioteca de Cinema de la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya. Plaça de Salvador Seguí 1-9, 08001 Barcelona. Confirmeu els horaris a <http://www.filmoteca.cat>

Consulta de catàlegs en xarxa:

- Catàlegs UdL i altres universitats catalanes o espanyoles. Consulteu **CCUC** i **REBIUN** i la resta de recursos oferts per la Biblioteca de Lletres en xarxa.
- Catàlegs de la Biblioteca de Filmoteca <http://www.filmoteca.cat/web/catalegs>

Sobre el VISIONAT DE FILMS I ALTRES OBRES AUDIOVISUALS

Per a la bona preparació dels continguts de l'assignatura i l'adquisició de l'hàbit de veure l'audiovisual amb perspectiva analítica i rigorosa és absolutament necessari que l'alumnat completi la formació amb el visionat de films o altres propostes audiovisuals relacionats amb la matèria a més de les pràctiques corresponents. Els professorat d'història del cinema i dels mitjans de comunicació hem el·laborat un llistat d'obres imprescindibles que l'alumnat hauria de conèixer en acabar els seus estudis, el podeu consultar a l'apartat "Recursos" de l'assignatura. Altres suggeriments addicionals són:

En cinema, sales d'exposicions o museus:

- Cinema en cartell. Resseguir les estrenes i reestrenes que tinguin relació amb la/les assignatures cursades (independentment del quadrimestre i curs en que s'imparteixin).
- Filmoteca de la Generalitat a Barcelona, altres cicles, projeccions, exposicions, instal·lacions o activitats. El professor us donarà informació en tots aquests sentits a classe, a través del Campus virtual o al taulell d'anuncis del SCINIAA (Seminari de Cinema i Arts Audiovisuals), i del seu Facebook i Twitter.

En vídeo, DVD, televisió, xarxa:

- Videoteca de la Biblioteca de Lletres de la UdL.
- Videoteca de la Biblioteca de Cinema de la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya.
- Videoteques de les biblioteques de les universitats catalanes amb estudis de cinema.
- Videoteca de la Biblioteca Pública. Maternitat.
- Programació de televisió recomanada a classe. Especial atenció a La 2 (pel·lícules i *Metròpolis*), Canal 33, plataforma digital, cable...
- Distribuïdores de venda per catàleg i en xarxa.

- Portals de visionat en línia: MUBI, Filmin, Filmotech...

Sobre els APARELLS VIDEOGRÀFICS

És recomanable disposar de reproductors videogràfics com a eines de treball. Si algú no en té pot col·laborar amb algun company que en tingui o fer servir els aparells i ordinadors de les aules d'informàtica i multimèdia de la Facultat, els de la Biblioteca de Lletres o els del SCINIAA (en aquest darrer cas, prèvia petició de data i hora al professor). Qualsevol dubte sobre un film o una obra audiovisual pot ser consultat en un visionat conjunt entre el professor i l'alumne en horari de tutories.

Sobre els alumnes ERASMUS o d'altres PROGRAMES DE MOBILITAT internacionals o estatals.

- Es recomana tenir un bon nivell de castellà pel que fa al seguiment de les classes teòriques.
- No s'aplicarà a aquests alumnes cap criteri específic d'avaluació. En conseqüència, hauran de realitzar els mateixos exercicis, pràctiques i proves que els alumnes locals.
- Els alumnes de qualsevol programa de mobilitat poden respondre els exercicis i proves escrites en anglès, francès o italià, a més d'en qualsevol dels dos idiomes oficials de la UdL (català i castellà). La prova tipus test es facilitarà exclusivament en castellà.

Objectius acadèmics de l'assignatura

- O1. Aprofundir en la naturalesa textual i intertextual de l'expressió audiovisual
- O2. Conèixer i comprendre la naturalesa contextual de l'expressió audiovisual

Competències

- Capacitat per analitzar relats audiovisuals, d'acord amb els paràmetres bàsics de l'anàlisi d'obres audiovisuals, considerant els missatges icònics amb les condicions sociopolítiques i culturals d'una època històrica determinada.
- Coneixement de la història i la evolució de la fotografia, del cinema, la radio i la televisió, a través de les seves propostes estètiques i industrials, a més de la seva rellevància social i cultural al llarg del temps.
- Coneixement de la imatge espacial i de les representacions icòniques en l'espai, tant en la imatge fixa com en audiovisual, així com els elements constitutius de la direcció artística. Aquests coneixements també inclouen els models psicològics específicament desenvolupats per a la comunicació visual i la persuasió a través de la imatge.
- Coneixement de la història del pensament estètic.
- Comprensió diacrònica general de la història universal de l'Art.
- Coneixement sistemàtic dels mitjans, procediments, materials i tècniques de la producció artística al llarg de la història.
- Conciència crítica de las coordenades espacials i temporals i de les interrelacions sincròniques i diacròniques dels fets fonamentals de la Història de l'Art

Continguts fonamentals de l'assignatura

1. Història i historiografia del cinema i de les arts audiovisuals: conceptes preliminars. Les principals teories cinematogràfiques. El patrimoni cinematogràfic i audiovisual.
2. El precinema. Els modes d'expressió audiovisual abans del cinema. Diversions, espectacles, prodigis òptics i audiovisuals precinematogràfics.
3. Els orígens del cinema. El mode de representació primitiu. Cinema d'atraccions mostratives. Cinema i integració narrativa.
4. El cinema clàssic, silent i sonor. El mode de representació institucional. Estils i modes de pràctica fílmica clàssica.
5. Cinema i modernitat. Avantguardes històriques i cinema. Cinemes moderns i nous cinemes.
6. Les noves arts audiovisuals i les seves aportacions expressives: televisió, videoart i infografia.
7. El panorama audiovisual en les darreres dècades. Cinema, postclassicisme i postmodernitat. La revolució digital i el mestissatge audiovisual. Postcinema.

Eixos metodològics de l'assignatura

ACTIVITAT	CODIFICACIÓ / DESCRIPCIÓ / TIPOLOGIA	O	G	HP	HNP	t	p
Classes magistrals 19 sessions	S / Funcionament de l'assignatura i eines per a la realització / Seminari teòric	O1/O2	GG	4t	0	4	0
	M / Classe teòrica / Classe magistral	O1/O2	GG	34t	0	34	0
Pràctiques	P1 / Visionat d'obres audiovisuals i dubtes pràctiques de camp / Pràctiques d'aula i/o de camp. 12 sessions	O1/O2	GM / ind	24p	0	0	24
	P2 / Exercicis pràctics d'anàlisi d'un film o obra audiovisual: AF. Consta de: -- AF1: Selecció de fonts bibliogràfiques per a la realització de l'exercici. -- AF2: Identificació filmogràfica, sinòpsi, context sociocultural, elements ètics, estètics i dialèctics, conclusions / Pràctiques de camp	O1/O2	ind	0	36,5p	0	36,5
Tutories (Tut)	Tut / Tutories discrecionals / Tutories	O1/O2	ind GP	6t	0	6	0
Avaluació (AV)	AV1 / Prova escrita pràctiques. Cal presentar prèviament la relació amb la tria de pràctiques P1 a examen / exàmen escrit	O1/O2	ind	2p	40p	0	42
	AV2/ Test teòric / Test	O1/O2	ind	1t	40t	41t	0
TOTAL parcial				71	116,5	85	102,5
%	(aproximat)			40	60	45	55
TOTAL				187,5		187,5	

O: Objectiu. **G:** Grups implicats en l'activitat. **HP:** hores presencials de l'alumne. **HNP:** hores no presencials de l'alumne i de treball autònom. **t:** hores teòriques. **p:** Hores pràctiques

Pla de desenvolupament de l'assignatura

ACTIVITAT	CODIFICACIÓ / DESCRIPCIÓ / TIPOLOGIA	G	CONCRECIÓ / CALENDARI
Classes magistrals 19 sessions	S / Funcionament de l'assignatura i eines per a la realització / Seminari teòric 2 Sessions	GG	16 i 23/09/2015, 9-11h, Aula 2.13.
	M / Classe teòrica / Classe magistral 17 sessions	GG	Dijous, 9-11, 17 i 24/09/2015, Aula 2.13 Divendres, 9-11, Aula 2.13. del 18/09/2015 al 08/01/2016
Pràctiques	P1 / Visionat d'obres audiovisuals i dubtes pràctiques de camp / Pràctiques d'aula i /o de camp 12 sessions	GM ind	GM1: Dimecres, 9-11h, Aula 2.44 del 30/09/2015 al 16/12/2015 GM2: Dijous, 9-11h, Aula 2.13 del 01/10/2015 al 17/12/2015 ind: Tots els visionats discrecionals que l'alumne realitzi per la seva part.
	P2 / Exercicis pràctics d'anàlisi d'un film o obra audiovisual: AF.	ind	AF1: Lliurament via Activitats Campus virtual. Setmana 4a, divendres 09/10/2015 23.55h AF2: Lliurament via Activitats Campus virtual. Setmana 15a, dijous 07/01/2016 23.55h
Tutories (Tut)	Tut / Tutories discrecionals / Tutories	ind GP	Dimecres, 11-12h, SCINIAA (3.58.3), del 16/09/2015 al 13/01/2016.
Avaluació (AV)	AV1 / Prova escrita pràctiques. Cal presentar prèviament la relació amb la tria de pràctiques P1 a examen / exàmen escrit	ind	Setmana 16a, divendres 15/01/2016, 9-11h. Aula per determinar.
	AV2/ Test teòric / Test	ind	GM1: dimecres 27/01/2016, 9-10h, Aules 3.48 i 3.49 GM2: dimecres 27/01/2016, 10-11h, Aules 3.48 i 3.49
	AV2 / Test teòric / Test RECUPERACIÓ	ind	Grup únic: dimecres 10/02/2016, 16-17h, aula 3.48

Sistema d'avaluació

MECANISMES D'AVALUACIÓ	Descripció	O	ACTIVITAT	%

MECANISMES D'AVUACIÓ	Descripció	O	ACTIVITAT	%
Exàmen escrit	Comentari d'una sessió de les pràctiques d'aula i/o de camp, triada a l'atzar d'entre 4 proposades per l'alumne. És requisit indispensable per poder realitzar aquest exàmen presentar prèviament, segons calendari i model normalitzat, la relació amb les obres triades com a pràctiques P1 a examen.	O1/O2	AV1 P1	20
Test	Test online presencial sobre la matèria teòrica	O1/O2	AV2 S1 M	40
Treball pràctic	Resolució d'un cas pràctic d'anàlisi d'un film o d'una obra audiovisual (Consta de dos lliuraments diferenciats: AF1 5% / AF2 35%)	O1/O2	S1 P2	40
TOTAL				100

O: Objectiu. %: percentatge en la nota final. En la pestanya "Recursos" del campus virtual estan penjats els documents on s'explica detalladament el contingut i criteris dels mecanismes d'avaluació.

Bibliografia i recursos d'informació

Tota la bibliografia de suport a l'assignatura es de recomanada consulta, tot i que es tracta d'una guia orientativa que permet encetar múltiples vies d'aproximació a la matèria que és prou diversificada.

Tots els llibres relacionats es poden trobar a la Biblioteca de la UdL o bé a través del préstec interuniversitari PUC i SOD. A pestanya "Recursos" es pot trobar una bibliografia ampliada temàtica i monogràfica.

El professor farà un comentari de la bibliografia específica a l'inici de cada tema en les classes M.

Bibliografia bàsica

Abel, Richard (ed.): *Encyclopedia of Early Cinema*, Routledge, London, New York, 2005.

Albera, François: *La vanguardia en el cine*, Manantial, Buenos Aires, 2010.

Allen, Robert; Gomery, Douglas: *Teoría y práctica de la historia del cine*, Paidós, Barcelona, 1995.

Alonso García, Luis: *Lenguaje del cine, praxis del filme: una introducción al cinematógrafo*, Plaza y Valdés, Madrid, 2010.

Andrew, J. Dudley: *Las principales teorías cinematográficas*, Rialp, Madrid, 1993.

Aumont, Jacques: *Diccionario teórico y crítico del cine*, La Marca, Buenos Aires, 2006.

Aumont, Jacques; Gaudreault, André; Marie, Michel: *Histoire du Cinéma. Nouvelles Approches*, Publications de la Sorbonne, Colloque de Cerisy, Paris, 1989.

Aumont, Jacques; Marie, Michel: *Análisis del Film*, Paidós, Barcelona, 1990.

Benet, Vicente J.: *La cultura del cine. Introducción a la historia y a la estética del cine*, Paidós, Barcelona, 2004.

Bonet, Eugeni; Dols, Joaquim; Mercader, Antoni; Muntadas, Antoni: *En torno al vídeo*, Universidad del País Vasco, Bilbao, 2010.

Borau, José Luis (dir.): *Diccionario del cine español*, Alianza, Academia de las Artes y las Ciencias Cinematográficas de España, Madrid, 1998.

- Borde, Raymond: *Los archivos cinematográficos*, Filmoteca de la Generalitat Valenciana, IVAECM, Valencia, 1991.
- Bordwell, David: *El significado del filme (inferencia y retórica en la interpretación cinematográfica)*, Paidós Comunicación, Barcelona, 1995.
- Bordwell, David; Staiger, Janet; Thompson, Kristin: *El cine clásico de Hollywood. Estilo cinematográfico y modo de producción hasta 1960*, Paidós, Barcelona, 1997.
- Bordwell, David; Thompson, Kristin: *El arte cinematográfico. Una introducción*, Paidós, Barcelona, 1995.
- Brunetta, Gian Piero (dir.): *Historia mundial del cine I. Estados Unidos I*, Akal, Madrid, 2011.
- Brunetta, Gian Piero (dir.): *Storia del cinema mondiale*, Einaudi, Torino, 1999-2001.
- Burch, Noël: *El tragaluz del infinito (Contribución a la genealogía del lenguaje cinematográfico)*, Cátedra, Madrid, 1987.
- Casetti, Francesco; Chio, Federico di: *Cómo analizar un film*, Paidós, Barcelona, 2007.
- Ferro, Marc: *El cine, una visión de la historia*, Akal, Madrid, 2008.
- Ferro, Marc: *Historia contemporánea y cine*, Ariel, Barcelona, 1995.
- Font, Domènec: *Paisajes de la modernidad. Cine europeo, 1960-1980*, Paidós, Barcelona, 2002.
- Frutos Esteban, Francisco Javier: *Los ecos de una lámpara maravillosa. La linterna mágica en su contexto mediático*, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, 2010.
- Gaudreault, André: *Cinéma et attraction. Pour une nouvelle histoire du cinématographe*, CNRS, Paris, 2008.
- González López, Palmira: *El cinema mut*, Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona, 2006.
- González Requena, Jesús: *Clásico, manierista, postclásico. Los modos del relato en el cine de Hollywood*, Castilla Ediciones, Valladolid, 2006.
- Gubern, R.: *La mirada opulenta. Exploración de la iconosfera contemporánea*, Gustavo Gili, Barcelona, 1992.
- Gubern, Román; Monterde, José Enrique; Pérez Perucha, Julio; Riambau, Esteve; Torreiro, Casimiro+: *Historia del cine español*, Cátedra, Madrid, 2009 (6a edició).
- Gutiérrez Espada, Luís: *Historia de los medios audiovisuales*, Pirámide, Madrid, 1982.
- Hall, Doug; Fifer, Sally Jo (ed.): *Illuminating Video an Essential Guide to Video Art*, Aperture, New York, 1990.
- Hecht, Hermann: *Pre-Cinema History. An Encyclopaedia and Annotated Bibliography of the Moving Image Before 1896*, British Film Institute, London, 1993.
- Hueso Montón, Angel Luis: *El cine y el siglo XX*, Ariel, Barcelona, 1998.
- Imbert, Gérard: *Cine e imaginarios sociales. El cine posmoderno como experiencia de los límites (1990-2010)*, Cátedra, Madrid, 2010.
- Jager, Joachim; Knapstein, Gabriele; Husch, Anette (eds.): *Beyond Cinema. The Art of Projection: Films, Videos and installations from 1963 to 2005*, Hatje Cantz, Berlin, 2006.
- Konigsberg, Ira: *Diccionario técnico Akal de cine*, Akal, Madrid, 2004.
- Lagny, Michèle: *Cine e Historia. Problemas y métodos en la investigación cinematográfica*, Bosch, Barcelona, 1997.
- Machetti, Sandro; Brunetta, Gian Piero; Quintana, Àngel; Zunzunegui, Santos: *Què és el precinema? (Bases metodològiques per a l'estudi del precinema)*, Museu del Cinema Col·lecció Tomàs Mallol, Ajuntament de

Girona, Girona, 2000.

Marzal Felici, Javier; Gómez Tarín, Francisco Javier : *Metodologías de análisis del film*, Edipo, Madrid, 2007.

Meigh-Andrews, Chris: *A History of Video Art: The Development of Form and Function*, Berg Publishers Limited, Oxford, 2006.

Minguet, Joan M.; Sánchez Salas, Daniel (coord.): "Cine de los orígenes: entre la atracción y la revisión", *Secuencias*, 26, segundo semestre 2007, 5-80.

Moisdon, Stephanie: *Qu'est-ce que l'art video aujourd'hui?*, Beaux Arts Magazine, Paris, 2008.

Montiel, Alejandro: *Teorías del cine: un balance histórico*, Montesinos, Barcelona, 1993.

Oubiña, David: *Filmología: Ensayos con el cine*, Manantial, Buenos Aires, 2000.

Parfait, Françoise: *Vidéo, un art contemporain*, Regard, Paris, 2001.

Passek, Jean-Loup: *Diccionario del Cine*, Rialp, Madrid, 1991.

Pérez Perucha, Julio (ed.): *Antología crítica del cine español 1906-1995*, Cátedra, Filmoteca Española, Madrid, 1997.

Porter i Moix, Miquel: *Història del cinema a Catalunya. 1895-1990*, Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, Barcelona, 1992.

Rees, A.L.: *A History of Experimental Film and Video*, British Film Institute, London, 1999.

Rodríguez Mattalia, Lorena: *Arte videográfico: Inicio, polémicas y parámetros básicos de análisis*, Universidad Politécnica de Valencia, Valencia, 2009.

Romaguera i Ramió, Joaquim (dir.): *Diccionari del cinema a Catalunya*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2005.

Romaguera, J.; Alsina, H.: *Textos y manifiestos del cine*, Cátedra, Madrid, 1989.

Rosenstone, Robert A.: *El pasado en imágenes*, Ariel, Barcelona, 1997.

Rush, Michael: *L'Art Vidéo*, Thames and Hudson, París, 2003.

Salt, Barry: *Film Style and Technology: History and Analysis*, Starword, London, 2009.

Sánchez Noriega, José Luis: *Historia del Cine. Teoría y géneros cinematográficos, fotografía y televisión*, Alianza, Madrid, 2006.

Sánchez-Biosca, Vicente: *Cine y vanguardias artísticas. Conflictos, encuentros, fronteras*, Paidós, Barcelona, 2004.

Sánchez-Escalonilla, Antonio (coord.): *Diccionario de creación cinematográfica*, Ariel, Barcelona, 2003.

Sand, Shlomo: *El siglo XX en pantalla. Cien años a través del cine*, Crítica, Barcelona, 2005.

Sedeño Valdellós, Ana (coord.): *Historia y estética del videoarte en España*, Comunicación Social Ediciones y Publicaciones, Zamora, 2011.

Sorlin, Pierre: *Estéticas del audiovisual*, La marca, Buenos Aires, 2010.

Stam, Robert: *Teorías del cine. Una introducción*, Paidós, Barcelona, 2001.

Stam, Robert; Burgoyne, Robert; Flitterman-Lewis, Sandy: *Nuevos conceptos de la teoría del cine. Estructuralismo, semiótica, narratología, psicoanálisis, intertextualidad*, Paidós, Barcelona, 1999.

Thompson, Kristin; Bordwell, David: *Film History: An Introduction*, McGraw-Hill Higher Education, New York, 2010.

- VV.AA.: *Diccionario del cine Iberoamericano. España, Portugal y América*, Sociedad General de Autores y Editores, Madrid, 2011.
- VV.AA.: *En torno a En torno al vídeo*, Centro Cultural Montehermoso, Vitoria - Gasteiz, 2010.
- VV.AA.: *La imagen rescatada. Recuperación, conservación y restauración del patrimonio cinematográfico*, Filmoteca de la Generalitat Valenciana, Valencia, 1995.
- VV.AA.: *Videoculturas de fin de siglo*, Cátedra, Madrid, 1990.
- VV.AA.; Jenaro Talens y Santos Zunzunegui (coord.): *Historia general del cine. Volúmen I. Orígenes del cine*, Cátedra, Madrid, 1998.
- VV.AA.; Jenaro Talens y Santos Zunzunegui (coord.): *Historia general del cine. Volúmen II. Estados Unidos 1908-1915*, Cátedra, Madrid, 1998.
- VV.AA.; Jenaro Talens y Santos Zunzunegui (coord.): *Historia general del cine. Volúmen III. Europa 1908-1918*, Cátedra, Madrid, 1998.
- VV.AA.; Jenaro Talens y Santos Zunzunegui (coord.): *Historia general del cine. Volúmen IV. América (1915-1928)*, Cátedra, Madrid, 1997.
- VV.AA.; Juan Miguel Company y Manuel Palacio (coord.): *Historia general del cine. Volúmen V. Europa y Asia (1918-1930)*, Cátedra, Madrid, 1997.
- VV.AA.; Manuel Palacio y Pedro Santos (coord.): *Historia general del cine. Volúmen VI. La transición del mudo al sonoro*, Cátedra, Madrid, 1995.
- VV.AA.; José Enrique Monterde y Casimiro Torreiro (coord.): *Historia general del cine. Volúmen VII. Europa y Asia (1929-1945)*, Cátedra, Madrid, 1997.
- VV.AA.; Esteve Rimbau y Casimiro Torreiro (coord.): *Historia general del cine. Volúmen VIII. Estados Unidos (1932-1955)*, Cátedra, Madrid, 1996.
- VV.AA.; José Enrique Monterde y Esteve Rimbau (coord.): *Historia general del cine. Volúmen IX. Europa y Asia 1945-1959*, Cátedra, Madrid, 1996.
- VV.AA., Carlos F. Heredero y Casimiro Torreiro (coord.): *Historia general del cine. Volúmen X. Estados Unidos (1955-1975). América Latina*, Cátedra, Madrid, 1996.
- VV.AA.; José Enrique Monterde y Esteve Rimbau (coord.): *Historia general del cine. Volúmen XI. Nuevos cines (años 60)*, Cátedra, Madrid, 1996.
- VV.AA.; Manuel Palacio y Santos Zunzunegui (coord.): *Historia general del cine. Volúmen XII. El cine en la era del audiovisual*, Cátedra, Madrid, 1995.
- Weinrichter, Antonio (ed.): "El cine en el espacio del arte", *Secuencias*, 32 (monográfico), segundo semestre 2010,.
- Wyver, John: *La imagen en movimiento (Aproximación a una historia de los medios audiovisuales)*, Filmoteca de la Generalitat Valenciana, Valencia, 1992.